

Var femte kommun saknar egen arkitekt

(Men Gällivare bryter mönstret!)

arkitekten.

SVERIGES
ARKITEKTERS
BRANSCH- OCH
MEDLEMSTIDNING

NUMMER 9
OKTOBER 2014

Eget företag?

Glöm inte att
räkna på din
pension!

Förre Fojab-
chefen fälld
för mutbrott

Så viktig är
arkitekturen
för skolan

Snabba Hus tar
genväg för fler
bostäder

Sex tips för
klokare cykel-
planering

"Det krävs ett jäkla
driv och vilja."
-PILVI VANAMO

Eldsjälar

Möt arkitekterna som har
ett nytt sätt att se på bistands-
projekt. *Sidorna 28-33*

PLUS

Stå på rätt sätt

Bästa tipsen för
dig med höj- och
sänkbart skrivbord

ETT NYTT

Möt arkitekttrion bakom *Econef*, ett barncenter i norra Tanzania på väg att bli verklighet. De är en del av den nya vågen engagerade arkitekter som bygger ekologiskt, småskaligt, och i egen regi.

TEXT: **REBECCA GORDAN**

HEM

Planen är att landskapet ska formas till terrasser där växternas rötter binder vatten. Odlingsprincipen kallas agroforestry och motverkar erosion av jorden.

Kilimanjaro tronar blått i horisonten. Ur jorden på den vidsträckta tomten växer majs, bönor och solrosor mot skyn. Mitt på fältet står en sprillans ny byggnad, den första och minsta i det som ska komma att bli en ekologisk by för föräldralösa barn.

Uppfört i traktens typiska brända tegel har huset ett mer ovanligt tak, en enkel men sinnrik regnsamlade konstruktion inspirerad av det afrikanska baobabträdet. De klargula vattentankarna ska försörja både grödor och invånare, de första kommer att bo i huset i höst och vinter medan prototypbyggnaden utvärderas. Planen är att resten av barncentret, med bostäder och skola, ska färdigställas sommaren 2016.

Vi förflyttar oss till en annan tegelbyggnad, på Dalagatan i Stockholm. I rummet mot den grönskande gården har Pilvi Vanamo, Carolina Wikström och Frida Öster just slagit sig ner. Här arbetar de två senare, när de inte är på plats i Tanzania.

– Jag har alltid vetat att jag ville arbeta med här typen av projekt, men jag hade inte träffat någon innan som var intresserad, säger Carolina Wikström.

Under praktiken på Nyréns träffade hon Pilvi Vanamo som bar på samma dröm. De filade på ett gemensamt examensarbete, men Pilvi Vanamo låg ett år före, och så kom det sig att hon åkte först. Hennes pappa, en läkare som arbetat för Röda korset i Afrika och Asien, hade nämligen fått ett uppdrag på tre månader på ett sjukhus i Ilembula i Tanzania, och hon bestämde sig för att följa med.

– Att göra något meningsfullt för andra genom att bidra med min yrkeskunskap hade varit min dröm ända sedan jag började plugga till arkitekt. Och genom min pappa visste jag att det var möjligt, säger Pilvi Vanamo.

Exjobbet handlade om sjukhusarkitektur i Tanzania och en slutsats blev att de typologier de nordiska länderna exporterade under 1960- och 70-talet inte alltid var anpassade till kultur eller klimat på plats.

Pilvi Vanamo fick även upp ögonen för den enorma bristen på barnhem i landet och när det sedan var dags för Carolina Wikströms exjobb, finansierat genom samma Sida-stipendium och nu tillsammans med kursaren Frida Öster, valde de att fokusera just på de föräldralösa barnens situation. Carolina Wikström började med att studera ett tiotal barnhem över hela landet och kom fram till att de som drevs av privata stiftelser och andra icke-vinstdrivande organisationer, så kallade NGOs, var i klart bättre skick än de statliga. I samma veva fick de kontakt med Charlotte Lindqvist, en svensk journalist som startat just en NGO vid namn Econef tillsammans med en tanzanisk kvinna

FOTO: JONAS ERIKSSON

Arkitekterna Frida Öster, Pilvi Vanamo och Carolina Wikström har arbetat med barncentret Econef sedan 2011.

”Att göra något meningsfullt för andra genom att bidra med min yrkeskunskap hade varit min dröm ända sedan jag började plugga till arkitekt.”

PILVI VANAMO

som drev ett barnhem i sitt eget hem, ägde en tomt och ville utvidga sitt hjärteprojekt. De tre arkitekterna hakade på, och tillsammans grundade de en svensk filial för att kunna göra verklighet av satsningen.

– Vi var trötta på att rita olika prestigeprojekt i skolan, det kändes lite världsfrånvänt. Därför var det fantastiskt att få chansen att få ägna sig åt ett riktigt projekt som kunde göra skillnad på marken, förklarar Frida Öster.

INGÅNGEN VAREN självförsörjande by i lokala material, med solceller på taket, insamling av regnvatten och med integrerad djurhållning och odling, något som såväl arkitekterna som barnhemmets grundare Caroline Nicholas ville ha.

– Vad händer den dagen vi inte längre orkar? Vi pratade mycket om bistånd och problematiken kring det. Att det skulle vara fruktansvärt att skapa en beroendesituation, säger Frida Öster.

De tre arkitekterna poängterar att projektet aldrig skulle fungerat utan Caroline Nicholas starka driv och visioner. Som apotekare och tidigare banktjänsteman hade hon ovärderliga kunskaper, det är exempelvis hon som håller i ekonomin på plats och betalar ut lön till byggarna.

Att de mest lyckade projekten har en bra mot-

tagare är också en erfarenhet de vet att Arkitekter utan gränser delar. Även om det innebär en annan sorts risk.

– Visst blir det sårbart eftersom det handlar om enskilda människors engagemang. Men hittills har allting gått väldigt bra, säger Frida Öster.

Så började de mäta upp den 1200 kvadratmeter stora tomten, där den låg en halvmil från huvudleden mellan städerna Moshi och Arusha. Ofta gick de till fots längs de dåliga grusvägarna. Avsaknaden av infrastruktur var en utmaning. Det fanns ingen el, inget vatten eller avlopp. Det var vintern 2011 och under promenaderna med Caroline Nicholas i det karga nordtanzaniska landskapet växte visionerna för centret fram.

När våren kom var examensarbetet färdigt, och tillsammans med Pilvi Vanamo vidareutvecklade Carolina Wikström och Frida Öster förslaget för det nya barncentret. Econef lades under Arkitekter utan gränser paraply. Samtidigt grundade Carolina Wikström och Frida Öster sitt företag Asante Architecture & Design. De bestämde också att Asante skulle lägga tio procent av tiden på pro bono-projekt i utvecklingsländer; oavlönad arbetstid de såg att andra arkitektkontor ändå la på tävlingar. Under de tre år som gått sedan dess har arbetet med Econef också möjliggjorts genom forskningsstipendier från ARQ och Sweco FFNS och resebidrag från Konstakademin och Arkitekter utan gränser. Dessutom har ett flertal arkitekter och ingenjörer gjort en värdefull insats som volontärer på bygget i Tanzania.

PRO BONO PUBLICO betyder ”för det allmännas bästa” och innebär att lägga arbetstid på sociala projekt där beställarens ekonomi inte räcker till. De tre arkitekterna är också med sin inriktning en del av den nya våg nordiska arkitekter som engagerar sig i konkreta projekt i utvecklingsländer, som norska Tyin Tegnes-

Prototypbyggnadens gestaltning utgår ifrån insamlingen av regnvatten. Det inåtlutande taket leder vattnet via en ränna till de två tankarna för att sedan filtreras och renas innan det når växtbäddarna.

En termisk massa i det ventilerade innertaket skyddar mot den heta solen och kylan på natten. Fönsterluckorna av trä dämpar solinstrålningen men släpper in rikligt med dagsljus.

Cementtankar och plasttankar är vanligast i regionen, men få har råd att köpa dem. Därför valde de tre arkitekterna att introducera en variant i ferrocement från en UNHCR-manual. Med en stomme av armeringsjärn och hönsnät som putsats med en enkel vattentät cementblandning är det ett mer kostnadseffektivt sätt att bygga.

I trädgården är tanken att träd ska blandas med buskar och lägre växter.

PHOTO: PETER ABRÅ HANSEN

tue och finländska Hollmen Reuter Sandman. Tillsammans med tio andra kontor är de en del av ett nytt nordiskt arkitektnätverk, South of North, som Pilvi Vanamo är en av initiativtagarna till.

Under 1960- och 70-talet arbetade en äldre

generation med liknande planer och byggen. På den tiden initierades många av projekten från statligt håll. Utfallet blev omväxlande fördömligt och katastrofalt, vilket är temat för den nordiska paviljongen på årets Venedigbiennal.

Idag nämns snarare det nordamerikanska

arbetssättet – med filantropi, privata initiativ och pro bono – som förebild bland arkitekter. Organisationer som Architecture for Humanity, Public Architecture and Rural Studio imponerar i såväl nödsatser som i glossiga arkitekturmagasin.

Kanske är det den globala trenden mot mer privata initiativ som ligger bakom. Kanske beror det på en mer tillbakadragen välfärdsstat. I Sverige står det i alla fall klart att de senaste årens biståndsskandaler bidragit till ett nytt tankesätt. Nu vill allt fler vara delaktiga och se vart pengarna tar vägen. Det som kallas direkt bistånd har ökat i popularitet.

Den som surfar in på Econefs hemsida kan till exempel köpa en majsplanta eller en ko på direkten. Det går också att bidra till ett stycke korrugerad plåt, solcellspaneler eller trävirke. Varje steg i bygget kan dessutom följas på hemsidan, bland annat i en blogg.

– Det har varit många dåliga exempel. Man har smakat upp skolor och åkt därifrån utan att ha tänkt på hur de ska skötas och fungera. Så det är väl lite på grund av det som dagens biståndsmyndigheter sällan ger pengar till byggprojekt, säger Frida Öster.

Den första visionen från examensarbetet. Sedan dess har planen ändrats kontinuerligt eftersom hela projektet är en kontinuerlig dialog mellan arkitekter och beställare. Men tanken är fortfarande att skolan, som även andra barn i området kommer gå till, ska ligga närmast vägen. Skolan och barnhemsbyggnaden delar lekplats och bibliotek.

JAG FRÅGAR OM DE inte ser en risk i att fattiga mottagarländer kan tänkas ta allt mindre ansvar i takt med att de privata initiativen växer? Då jämför Frida Öster med tiggeriet här hemma där många inte ger för att få samhället att ta ansvar.

Delar av fasaden är täckt med sisal, ett lokalt material som liknar bambu men är något tunnare och helt solitt, och därmed lättare att montera.

FOTO: PETER ABRAHAMSEN

Den semiprivata och flexibla våningsängen är ett resultat av Else Abrahamsen Egenes examensarbete i inredningsarkitektur. Jalu-sierna ger enskildhet och fungerar dessutom som myggnät.

FOTO: PETER ABRAHAMSEN

– Och så tror man att man gör något bra, fast man inte gjort någonting alls! Om du såg en människa i en rullstol vid en jättehög tröskel, skulle du strunta i att hjälpa till för att ge samhället incitament att bygga ramper?

Nej, de ser inget problem med starka NGOs, framförallt i och med att Tanzania i nuläget är så korrupt. En stor del av pengarna som går via staten kommer helt enkelt inte fram. Frågan är bara hur man ska skala upp små projekt som Econef som bygger på några få personers engagemang. Kanske är lösningen att myndigheter som Sida jobbar mot korruption i kombination med frivilligorganisationernas satsningar.

– I många afrikanska länder är lokalsamhället dessutom så starkt att man genom att jobba i den lilla skalan har en möjlighet att påverka resten av samhället, säger Pilvi Vanamo.

De 800 000 kronor de hittills samlat in och som bekostat prototypuset kommer från såväl månadsgivare som större företag, som Nyréns arkitektkontor och Offect. Dessutom har Econef dragit in pengar genom olika typer av events, som en konstauktion och vinprovning, också här med hjälp av många volontärer. Enligt kalkylerna behövs 2,5 miljoner kronor för att färdigställa centret. Nu hoppas de tre på ett större bidrag.

RESULTATET ÄR ETT KONCEPT som till stor del utgår ifrån klimatet, väderstreck, slutningen och hur regnvattnet rinner från det inåtlutande taket till tankarna. I samarbete med Ingenjö-

rerutan gränser har de dimensionerats utifrån väderdata från närläggna Kilimanjaro flygplats.

Husets tjocka värmeutjämnande väggar är uppförda enligt lokal tradition, taket är däremot en konstruktion som de tre tagit fram specifikt för projektet. Sune Mushendwa, en lokal arkitekt i Arusha, har gett dem handfasta och praktiska råd under hela resans gång, som hur man skyddar virke mot termiter och hur innertak ska ritas för att fladdermöss inte ska ta sig in.

– Vanligtvis jobbar han med fina villor och hotell så han tycker att det varit väldigt kul med våra low-tech-lösningar. Att vi vågade testa, säger Frida Öster.

Även barnens önskemål, bland annat om skuggande fruktträd och trygghet, har införlivats i ritningarna. Många träd blir det, och dessutom en mur runt hela anläggningen och toaletter intill sovrummen för att man inte ska behöva gå långt i mörkret på natten. Att barnen längtar efter att få flytta in är också det som betyder mest för de tre arkitekterna.

– Jag tror på de här barnen. De kommer få en annan utbildning och trygghet än de som bor i de statliga barnhemmen, säger Carolina Wikström och får medhåll av Pilvi Vanamo.

– Vi har haft en dröm, sen en vision och nu är första steget avklarat. Nu har vi ett bevis på att om man jobbar tillräckligt hårt går det att förverkliga. Det känns fantastiskt! ●

FAKTA

Econef

I Tanzania lever nära 6 procent av de 46 miljoner invånarna med hiv/aids. Sjukdomen är en av anledningarna till att många barn, enligt Unicef 3 miljoner, är föräldralösa. Econef Tanzania är en oberoende NGO, en icke-statlig organisation, i Jua kali utanför Arusha i norra Tanzania med syfte att förbättra levnadsförhållandena för föräldralösa barn i närområdet. Idag bor ett femtontal barn hemma hos grundaren Caroline Nicholas, där verksamheten bedrivs. Förhoppningen är att kunna hjälpa fler genom ett nytt, större barncenter. Econef Sverige är en insamlingsstiftelse som arbetar för att samla in pengar till projektet. Lönnqvist Vanamo Architects och Asante Architecture & Design fortsätter att arbeta tillsammans med projektet. Läs mer: econef.se, lovarch.se, asante.se.